

УДК 336.64

Кулина Г.М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
суб'єктів господарювання і страхування
Тернопільського національного економічного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF INSURANCE COMPANIES' SOLVENCY EVALUATION

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються теоретико-сутнісні засади платоспроможності страхової компанії як об'єктивного показника її фінансової стійкості. Виявлено взаємозв'язок проміжних показників із результативним складним показником платоспроможності. Формалізовано методи оцінювання платоспроможності страховика та фактори, які необхідно враховувати при управлінні нею. Обґрунтовано ефективність розробленого методичного підходу до оцінювання платоспроможності страхових компаній. Сформульовано рекомендації щодо імплементації основних вимог Директиви ЄС Solvency II у вітчизняну практику страхування.

Ключові слова: оцінювання, методи оцінки, платоспроможність страхових компаній, ефективність оцінки.

АННОТАЦІЯ

В статье исследуются теоретико-сущностные основы платежеспособности страховой компании как объективного показателя ее финансовой устойчивости. Выявлена взаимосвязь промежуточных показателей с результативным сложным показателем платежеспособности. Формализованы методы оценки платежеспособности страховщика и факторы, которые необходимо учитывать при управлении ею. Обоснована эффективность разработанного методического подхода к оценке платежеспособности страховых компаний. Сформулированы рекомендации по имплементации основных требований Директивы ЕС Solvency II в отечественную практику страхования.

Ключевые слова: оценка, методы оценки, платежеспособность страховых компаний, эффективность оценки.

ANNOTATION

The article deals with the theoretical and essential principles of insurance company's solvency as an objective indicator of its financial stability. The interrelation between intermediate indicators of solvency and effective complex measure is shown. The insurer's solvency assessment methods and factors to consider when managing are formalized. The efficiency of methodical approach in the assessment of the insurance companies' solvency is given. Recommendations on the implementation of the basic requirements of the EU Solvency II Directive in domestic insurance practice are presented.

Keywords: assessment, evaluation methods, solvency of insurance companies, evaluation efficiency.

Постановка проблеми. Структурні перетворення, які відбуваються в соціально-економічній сфері України, вимагають від учасників фінансових відносин перманентного моніторингу зазначених змін та оптимізації процесу управління господарською діяльністю. Важливу роль при цьому відіграє фінансовий потенціал суб'єкта господарювання, його здатність бути конкурентоспроможним і фінансово стійким. Щодо страхових компаній, то як зазначає П. Мюллер «...страховий бізнес буде успішним за умови успішної координації вимог забезпе-

чення платоспроможності з ефективною системою управління ризиками» [1, с. 51].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління платоспроможністю страхових компаній у контексті забезпечення їх фінансової стійкості досліджується такими вітчизняними і зарубіжними науковцями, як А. Ачкасова, А. Бойко, В. Борисова, Т. Говорушко, В. Кравченко, П. Мюллер, І. Ненно, І. Олійник, І. Попова, В. Стецюк, Н. Ткаченко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне існуючим напрацюванням та не применшуючи їх вагомості, слід акцентувати увагу на пошуку можливих шляхів удосконалення вітчизняної методики оцінки платоспроможності страхових компаній, умов її забезпечення та приведення їх у відповідність нормам Директиви ЄС Solvency II.

Мета статті. Дослідження теоретичних засад платоспроможності страхових компаній, методик її оцінювання для забезпечення належного рівня фінансової стійкості та окреслення шляхів імплементації основних вимог Директиви ЄС Solvency II у вітчизняну практику.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний розвиток страхової компанії залежить від стану її фінансів та умов, у яких ведеться господарська діяльність. Коли йдеться про можливість чи здатність задовольняти мінімальні стандарти фінансового здоров'я, а саме у випадку перевищення обсягу активів над зобов'язаннями, використовують термін Solvency (платоспроможність).

Платоспроможність – це основна ознака фінансової стійкості страховиків, специфіка якої проявляється в особливостях формування зобов'язань і ресурсів для їх виконання [2, с. 261]. Інакше кажучи, під платоспроможністю страхової компанії розуміють «вартість активів страхової компанії, що перевищує вартість її зобов'язань або дорівнює їй» [3, с. 19]. При цьому варто наголосити, що для страхової компанії як суб'єкта господарювання важливою є не просто можливість виконання взятих на себе зобов'язань, а власне здатність продовжувати їх виконувати у «нормальних» умовах чи в будь-який момент часу. Так, страховики забезпечують фінансову стійкість і стабіль-

ність функціонування у майбутньому шляхом виконання у повному обсязі своїх зобов'язань, не тільки поточних, а й тих, які виникають під впливом зовнішніх факторів відносно всіх суб'єктів ринкових відносин [4, с. 120].

З іншого боку, при будь-яких змінах економічного середовища розвиток страховика повинен бути динамічним, з постійним нарощуванням капіталу і прибутку не тільки в поточному періоді, а й у перспективі. Задля цього необхідне формування «...достатньої суми ліквідних активів і засобів платежу» [5, с. 112].

Враховуючи специфіку діяльності страхових компаній по залученню грошових коштів громадян та юридичних осіб, до них висувають особливі вимоги щодо забезпечення платоспроможності. Зокрема, Законом України «Про страхування» регламентовано:

а) мінімальний рівень сплаченого статутного капіталу у грошовій формі;

б) наявність гарантійного фонду страховика у частині додаткового та резервного капіталів і нерозподіленого прибутку;

в) створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань; напрямів розміщення коштів страхових резервів в активи визначених категорій, що відповідають вимогам якості та диверсифікації; правильності застосування методики розрахунку страхових резервів; джерел формування страхових резервів (залучені фінансові ресурси (страхові премії));

г) необхідність перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності (маржа платоспроможності) [6].

Схематично модель зв'язків проміжних показників із результативним складним показником платоспроможності страхової компанії подано на рис. 1.

Будь-які зміни у величині чи обсязі одного з індикаторів платоспроможності страховика, особливо у довготерміновій перспективі, унеможливають виконання ним взятих на себе зобов'язань, що зумовлюється втратою фінансової стійкості і виникненням загрози банкрутства. Водночас імплементація норм Директиви 2009/138/ЄС Solvency II у вітчизняну практику страхування вимагає модернізації системи оцінювання платоспроможності страховиків. На сьогодні механізм такого оцінювання передбачає зіставлення фактичної маржі платоспроможності страховика (наявний обсяг власних вільних коштів на момент проведення оціню-

вання) з її нормативним значенням (мінімально необхідною потребою). За цією моделлю чим більшим є таке перевищення, тим вища платоспроможність. Варто зазначити, що це одна із можливих методик оцінювання платоспроможності страховика (табл. 1).

При виборі одного із запропонованих у таблиці 1 підходів щодо оцінювання платоспроможності страхової компанії доцільно враховувати цільову спрямованість оцінки, особливості її здійснення залежно від користувачів, переваги кожного з методів (рис. 2).

Як результат, методичний підхід до оцінювання платоспроможності страховика має:

– по-перше, бути простим у застосуванні та придатним для самостійного використання як керівним підрозділом, так і споживачами страхових продуктів;

– по-друге, характеризувати рівень здатності такого типу небанківських фінансових установ забезпечувати стан індикаторів розвитку у рівновазі, зважаючи на вплив на них різного роду ризиків;

– по-третє, передбачати скорочення витрат часу й ресурсів на залучення кваліфікованих фахівців, які б відповідали за проведення оцінювання чи розробку нового механізму його здійснення;

– по-четверте, забезпечувати управління ризиками страховиків і мікропруденційний нагляд, регулювання діяльності.

Крім того, оцінювання платоспроможності страхової компанії залежить також від законодавчо визначених підходів до обчислення її нормативного значення. Зазначимо, що в економічно розвинених країнах більш жорсткі вимоги порівняно з вітчизняними щодо визначення нормативного значення платоспроможності у контексті врахування ризикової компоненти. Зокрема, до його складу віднесено не лише страховий, а й інвестиційний, кредитний та загальний підприємницький ризики, з

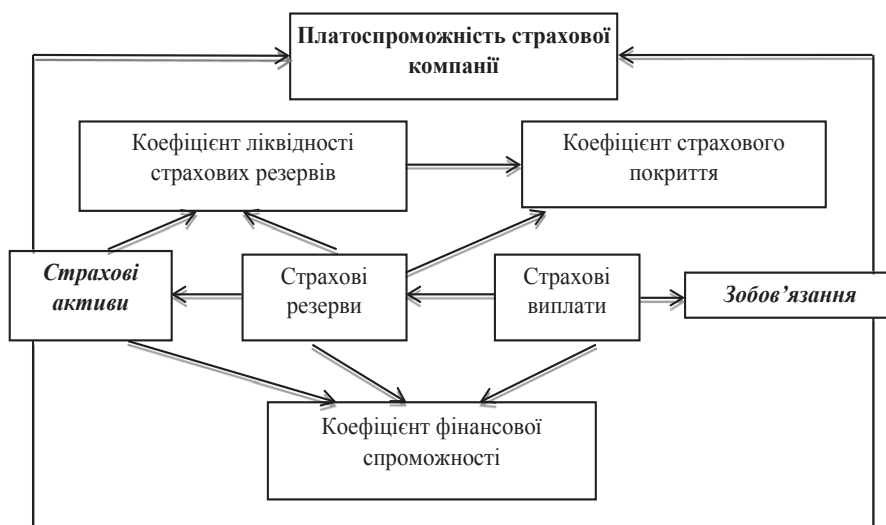

Рис. 1. Взаємозв'язок компонентів платоспроможності страховика (розроблено автором на основі [7, с. 88])

якими стикається страховик, тоді як українські стандарти передбачають урахування лише страхового та частково перестрахового ризиків [12]. У підсумку така практика обумовлює заниження вимог до значення нормативної платоспроможності вітчизняних страхових компаній. Відтак, поділяємо точку зору Н. Ткаченко щодо запровадження у страхову справу таких показників як:

1) «мінімальний рівень платоспроможності» (мінімальний рівень достатності покриття власними коштами зобов'язань), який визначається як перевищення фактичної маржі платоспроможності над нормативною. Якщо рівень платоспроможності страховика нижчий за мінімальний, то чинним законодавством для стабілізації стану страхової компанії та її оздоровлення має бути передбачене безумовне

Таблиця 1

Формалізація методів оцінювання платоспроможності страховика*

Методи	Показники
1. Точковий	<p>– Для ризикових видів страхування рівень платоспроможності (R_{NL}) набуває вигляду:</p> $R_{NL} = A - N_A - Z - \max \left\{ h_{11} \left(S - h_{12} \sum_{i=1}^k S_{pi} \right); h_{21} \left(B - h_{22} \sum_{j=1}^l B_{pj} \right) \right\},$ <p>де R_{NL} – рівень платоспроможності для ризикового страхування; A – загальна сума активів; N_A – сума нематеріальних активів; Z – сума зобов'язань; S – сума страхових премій за попередні 12 місяців (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку); $\sum_{i=1}^k S_{pi}$ – страхові премії, належні перестраховикам; B – сума страхових виплат за попередні 12 місяців; $\sum_{j=1}^l B_{pj}$ – сума страхових виплат, що компенсуються перестраховиками згідно з укладеними договорами перестраховування; $h_{11}, h_{12}, h_{21}, h_{22}$ – параметри встановлення нормативного запасу платоспроможності страхової компанії для ризикових видів страхування;</p> <p>– для компаній, які займаються страхуванням життя, рівень платоспроможності (R_L) набуває вигляду:</p> $R_A = A - N_A - Z - R_q [g_1 B - M(g_1 - g_2)] \rightarrow \max,$ <p>де R_L – рівень платоспроможності для лайфового страхування; A – загальна сума активів; N_A – сума нематеріальних активів; Z – сума зобов'язань; q – параметр встановлення нормативного запасу платоспроможності страхової компанії для страхування життя; M – математичний резерв (загальна величина резерву довготермінових зобов'язань); B – сума страхових виплат; R_q – частка участі перестраховиків у відшкодуванні збитків; g_1, g_2 – параметри встановлення нормативного запасу платоспроможності страхової компанії для лайфових видів страхування (g_1 – нормативний параметр щодо бруто-капіталу компанії; g_2 – нормативний параметр щодо математичних резервів).</p>
2. Z-ECM (внутрішня економічна модель СК Zurich)	<p>Обсяг платоспроможного капіталу для захисту страхувальників визначається з довірчою ймовірністю 99,95% на термін протягом року. Економічний профіль ризику при розрахунку платоспроможного капіталу Zurich має таку структуру:</p> <p>51% – страхові та бізнес-ризик; 32% – ринкові ризик; 13% – кредитні ризик; 4% – операційні ризик.</p>
3. Відносних показників	<p>– Коефіцієнт фінансової спроможності ((сума страхових резервів + нетто-активи) / сума страхових виплат) визначає платоспроможність страхової компанії щодо виконання своїх зобов'язань за страховими виплатами;</p> <p>– коефіцієнт ліквідності страхових резервів (страхові резерви / ліквідні активи) характеризує достатність страхових резервів компанії, які можуть бути використані для погашення поточних зобов'язань;</p> <p>– коефіцієнт страхового покриття (сума страхових резервів x коефіцієнт ліквідності страхових резервів / сума страхових виплат) характеризує достатність страхових резервів страхової компанії для здійснення страхових виплат.</p>
4. Управління ризиком неплатоспроможності	<p>Рентабельність капіталу, скорегована на ризик (RORAC) визначається шляхом поділу чистого прибутку на величину капіталу з урахуванням ризику. Останній характеризує капітал компанії з поправкою на максимально можливі втрати з урахуванням ймовірності майбутніх доходів або волатильності доходів.</p>
5. Стрестестування достатності капіталу	<p>Загальний обсяг очікуваного капіталу платоспроможності за всіма видами ризиків визначається за формулою:</p> $SCR = BSCR + SCR_{Op} = \sqrt{Corr_i \times SCR_i \times SCR_j \times SCR_i} + SCR_{Op},$ <p>де $BSCR$ – базовий необхідний капітал платоспроможності; SCR_{Op} – необхідний капітал для покриття операційного ризику; $Corr_{ij}$ – попарні коефіцієнти кореляції; i – рядки кореляційної матриці; j – колонки кореляційної матриці.</p>
6. Система IRIS (США)	<p>Показник достатності покриття власними коштами CAR (Capital Adequacy Ratio) визначається за формулою:</p> $CAR = \frac{F - N}{N} \times 100\%,$ <p>де F – фактичний рівень платоспроможності; N – нормативний рівень платоспроможності. При цьому за величини CAR від 0 до 25% оцінка покриття є нормальною; за CAR від 26 до 50% оцінка покриття є доброю; за CAR від 51 до 75% оцінка покриття є надійною і у випадку перевищення розміру CAR 76% йдеться про зразкове покриття власними коштами зобов'язань страховика.</p>

* Складено автором на основі [7, с. 87–88; 8–10; 11, с. 114; 12]

втручання органу страхового нагляду в діяльність страховика;

2) «контрольний рівень платоспроможності» (визначається на рівні не менше 25% перевищення значення фактичного запасу платоспроможності над нормативним і є для наглядових органів індикатором для розгортання превентивних дій, спрямованих на попередження негативних для платоспроможності страховика наслідків) [12].

Окрім змін у підходах до оцінювання платоспроможності страхових компаній, запровадження Директиви ЄС Solvency II зумовлює:

– застосування нових термінів, які використовуються в міжнародній практиці оцінювання платоспроможності страховиків (мінімальний розмір регулятивного капіталу, найкраща оцінка розміру виплат та витрат, маржа ризику, стандартна формула, внутрішня модель страховика та ін.);

– чітке визначення страхових ризиків та врахування їхнього впливу на страхову діяльність (андерайтингові, операційні, ринкові ризики та кредитний ризик);

– застосування лінійної формули та коефіцієнтів при розрахунку мінімального розміру регулятивного капіталу;

– використання стандартної формули, встановленої уповноваженим органом при розрахунку нормативного розміру регулятивного капіталу або за погодженою уповноваженим органом внутрішньою моделлю страховика;

– встановлення лімітів при застосуванні додаткових вимог до регулятивного капіталу [13, с. 323–324].

У вітчизняних умовах це дозволить вдосконалити систему управління страховою компанією, підвищити рівень довіри населення до ринку страхових послуг, забезпечити розвиток конкуренції всередині ринку і досягнути при-

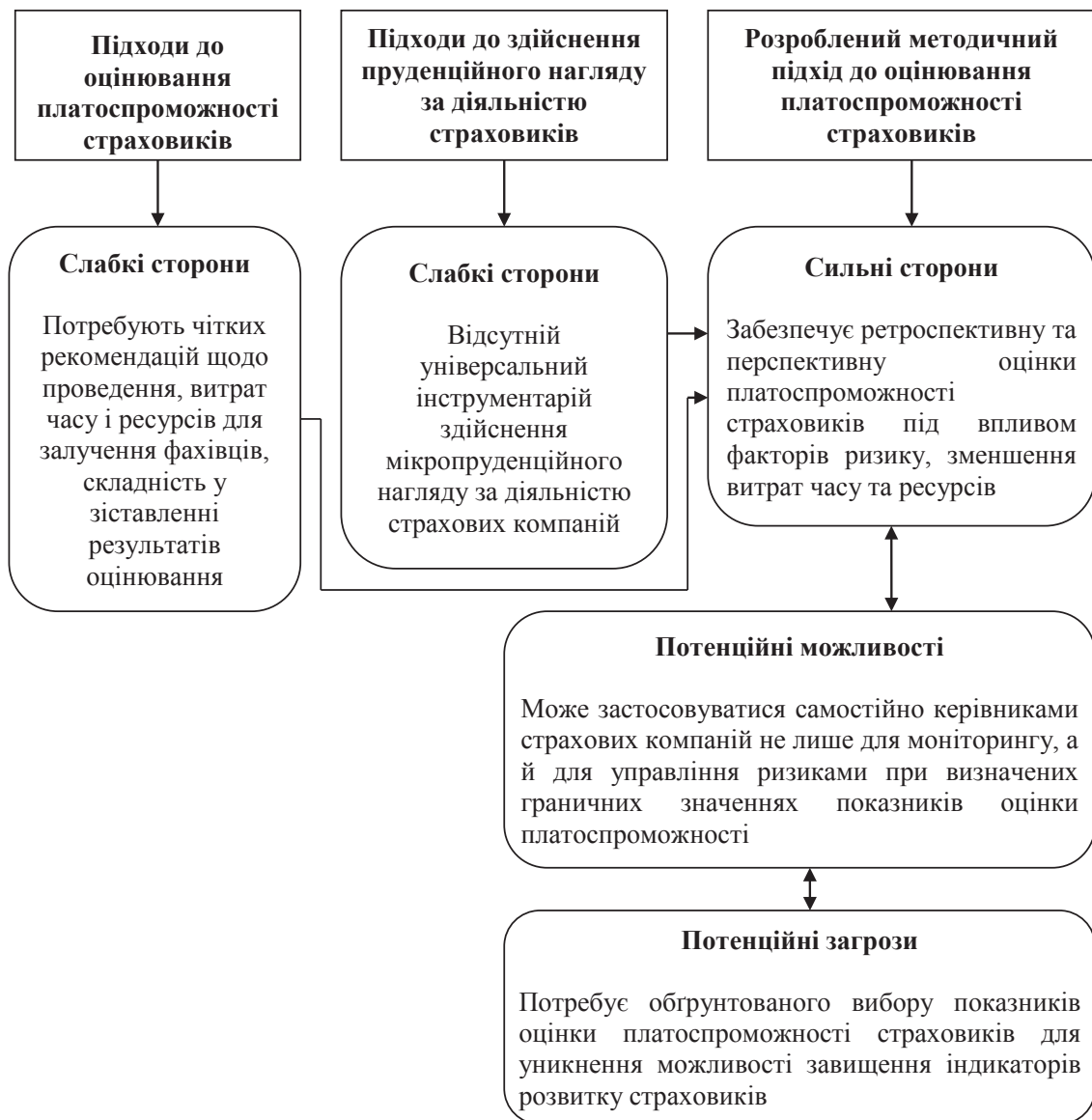

Рис. 2. Обґрунтування ефективності розробленого методичного підходу до оцінювання платоспроможності страхових компаній (розроблено автором)

скорення темпів зростання і розвитку страхового ринку України [14, с. 23].

Для цього необхідно привести у відповідність до нових вимог величину власного капіталу страхових компаній шляхом їхньої докапіталізації. Зокрема, розмір статутного капіталу страховиків, які не займаються страхуванням життя, має бути не меншим, ніж 2 млн. євро, а для страхових організацій сфери страхування життя – 3 млн. євро. Відповідно, це зумовить консолідацію страхового бізнесу та посилення конкуренції між операторами ринку. Як результат, залишаться страхові компанії із належним рівнем фінансової безпеки, які зможуть відновити довіру населення до такого роду послуг та збільшити при цьому попит на свої страхові продукти. Важливе значення при цьому відводиться підготовці кваліфікованих фахівців із впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності та професійних актуаріїв, потреба в яких лише зростатиме.

Зазначені вище зміни мають бути чітко регламентовані новими нормативно-правовими актами, щоб імплементація європейських стандартів до оцінювання платоспроможності страхових компаній у вітчизняну практику відбулася повною мірою.

Висновки. Таким чином, важливою рисою ефективного функціонування страхових компаній є забезпечення їх платоспроможності, яка виступає своєрідним потенціалом виконання ними свого функціонального призначення та індикатором фінансової стійкості всього страхового ринку країни. Досягнення перманентної достатності у розмірах платоспроможності є одним із першочергових завдань управління фінансовими аспектами діяльності страховика. Водночас, якісні зміни від успішної реалізації норм Директиви ЄС Solvency II у вітчизняну страхову практику сприятимуть модернізації методики оцінки платоспроможності страховиків у контексті врахування усіх системоутворюючих її компонентів та ризикових складових.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мюллер П. Капитал-менеджмент и обеспечение платежеспособности страховых компаний: точка зрения международного перестраховика / П. Мюллер // Финансы. – 2010. – № 10. – С. 51–54.
2. Ненно І. Економічна сутність фінансової стійкості страхових компаній / І. Ненно, А. Зубаль // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2012. – № 4 (9). – С. 260–263.
3. Олійник І. Платоспроможність страхової компанії: сутність та значення / І. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2008. – Т. 3, № 4. – С. 18–21.
4. Ткаченко Н. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи / Н. Ткаченко // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 104–121.
5. Борисова В. Організаційно-економічний механізм страхування / В. Борисова, О. Огаренко. – Суми: Довкілля, 2004. – 194 с.
6. Про страхування: Закон України № 2745-III від 04.10.2001 р. зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Кравченко В. Розвиток методів аналізу платоспроможності страховика як складової фінансової безпеки страхової компанії / В. Кравченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 1 (21). – С. 85–89.
8. Бойко А. Формалізація впливу перестраховування на рівень платоспроможності страхової компанії / А. Бойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2898/1/boyko_3.pdf.
9. Annual Report 2012 Zurich Insurance Group. – Р. 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zurich.com/internet/main/SiteCollectionDocuments/financial-reports/annual-report-2012-en.pdf>.
10. A Unified Decision Measure Incorporating Both Regulatory Capital and Economic Capital / [Levy A., Kaplin A., Meng Q., Zhang J.] // Moody's Analytics. – 2013. – January. – Р. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moodyanalytics.com>.
11. Ачкасова А. Доцільність використання оцінки стресостійкості страхових компаній у пруденційному нагляді / А. Ачкасова // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 2, XV. – С. 111–118.
12. Ткаченко Н. Сучасний стан оцінки платоспроможності страхових компаній / Н. Ткаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/29635/26521>.
13. Попова І. Очікувані зміни законодавства щодо вдосконалення фінансового контролю страховиків / І. Попова // Економічний аналіз. – 2013. – № 1. – Т. 14. – С. 321–329.
14. Говорушко Т. Проблемні питання реалізації в Україні директиви ЄС Solvency II / [Т. Говорушко, В. Стецюк, І. Яценко] // Агросвіт. – 2014. – № 2. – С. 20–24.